

Mesészép mesketék N. Tóth Anikó *Az eszemet tudom[i]* című kötetében

A kortárs gyermekirodalmi piacot rendkívül színes választék jellemzi. A gyermekkönyv-kínálat gazdagsága ellenére azonban a gyermekkönyvek iránt érdeklődő olvasó gyakran zavarba jön, hiszen a kiadványok egy jelentős hányada nem tartalmaz poétikai-esztétikai értékeket. A deformált tündérmesék negédessége, hatásvadász kivitelezése gyakran elvonja a figyelmet a valóban értékes, ám többnyire kevésbé hivalkodó borítóval rendelkező gyermekkönyvekről.[ii] Hangsúlyozottan szükséges tehát, hogy a „meseregény korában”

[iii]

ebből az óriási szövegáradatból kiemeljük azokat az irodalmi meséket, amelyek a kortárs gyermekirodalom minőségi részét képviselik. Ilyen mű N. Tóth Anikó

Az eszemet tudom

című mesekönyve is.

Both Gabriella így ír a kötetről: „Kortárs, gyerek, irodalom. Mindenkinek szívből ajánlom!”[iv] Az ajánlás magába foglalja a mai (gyermek)befogadó minőségi gyermekszöveg iránti alapelvárásait: rámutat a szöveg aktualizált jellegére, ugyanakkor a nyelvi és kontextuális komponensek időfelettségére, a népmesék világából kölcsönzött időtlenségére; a gyermeki világkép, gondolkodásmód tükrözésére és a gyermeki nyelvezet játékos-humoros használatára; ráirányítja a figyelmet a szöveg magas szintű narrato-poétikai megformáltságára, egy sajátosan lirizált világ megteremtésére. A kötet ugyanis olyan – az anderseni-wilde-i tradíciótól eltérő – specializált meséket tartalmaz,

[v]

amelyekben kalandos történetek helyett egyetlen elbeszélő, egy alsó tagozatos korú kislány szentenciaszerű életmagyarázataival ismerkedhetünk meg. A mesekönyv lapjain a csoda világot átalakító és magyarázó ereje a családi élet hétköznapijaiba költözik, és többmenetes tündérmesék helyett a mesék komplex tudást közvetítő világképének kivonatai születnek: a mesketék. N. Tóth Anikó tehát műfajt teremt, hiszen a mesketék magukba gyűjtik a varázsmesék csodaéhségét és a főhős mágikus világábrázolását

[vi]

(
A színes ceruzák rejtélyes eltűnéséről
) , a svéd gyermekszövegek prózaverseinek monológjellegét és vallomásos modalitását

[vii]

(
Egyszer úgyis
) , illetve a lirizált próza impressziókban, képi sokszínűségben gazdag nyelvezetét (

Kövecskavics

) . A legtöbb mesketében azonban a háromféle szövegtípus szétválaszthatatlanul egybeforr, feloldva a hagyományos (gyermekirodalmi) műfaji határokat és konvenciókat. A mesketék intertextuális utalásokkal is erősítik műfaji sokszínűségüket – a szövegekben manók (

Függönymanók, Gondúzó

) és szörnyetegek (

Mosdószörny

;

Esti rókák

) jelennek meg, a békákat feltétlenül meg kell csókolni, hátha elvarázsolt királyfik rejtőznek a bőrükben (

Békák

); az elbeszélő kislány ugyanakkor a svéd gyermekszövegekhez hasonlóan szívesen megosztja az olvasóval mindazt,

ami a szívét nyomja

. Azonban ahogy a varázsmese főhőse mindig találkozik segítővel, a mesketék elbeszélőjét is segítők hada veszi körül: a történetek a szülők és nagyszülők határtalan szeretetében ringatóznak. A svéd gyermekversekből ismert magánymonológok tehát – elsősorban az anyának köszönhetően – biztonságot adó, felszabadító hatású dialógussá, az anya-gyermek intim szféráját körülölelő sutyorgássá transzformálódnak, ahol az elbeszélő elégedetten jelenti ki, hogy „a sötétben, anyameleg kuckóban olyan könnyen kicsusszan a számon, ami a szívemet nyomja!”

[viii]

A mesketék modalitása tehát elsősorban a svéd gyermekszövegek konvenciójához kapcsolható, világképét azonban a varázsmese szimbolikus rendje, zárt világa jellemzi, ahol mindennek és mindenkinek megvan a maga pontos helye. Még az ellenfél szerepköre is – amely a Lázár Ervin-i szeretetmesék nyomán a főhős negatív tulajdonságaként is jelentkezhethet – létjogosultságot nyer a történetekben, mivel a mesélés első percétől kezdve biztosak lehetünk a pozitív zárlatban. A történetek időnként mesei keretbe ágyazódnak, a népmesei sztereotípiák azonban az elbeszélő frappáns, szubjektív szűrőjén keresztül kerülnek a mesketék végszavaiba: „Boldogan élünk, míg össze nem veszünk”[ix]; „Minden jó, ha az este vége jó.”[x]. A mesketék idilli képe ugyanis a családi fészek biztonságától függ, az elbeszélő mesevilága családi körben elevenedik meg, és ebből a zárt térből legfeljebb a kisváros utcáira vagy az iskola falai közé jutunk. kalandjai pedig legfeljebb a kisváros utcáira, az iskola falai közé terjednek. A hétköznapi és csodás azonban egybefonódik ebben a mikrovilágban is, mivel – Andersen történeteire hasonlóan – a kislányt körülvevő hétköznapi tárgyak animizálódnak (a kabátok és zoknik beszélgetnek, a pufi kihallgatja a mosnivaló beszélgetését), a mindennapi tevékenységek természetfeletti jelenségekkel telítődnek (pakolás közben megelevenedik Zsémbe, a függönyvásárlás a Függönymanók beköltözését eredményezi), a mesemondásnak pedig fontos rituális megtisztító ereje lesz (gondot űz, feloldja a napi feszültséget). A mese, meseszerűség ebből kifolyólag az elbeszélő világának sarkkövévé válik.

A mesés modalitás azonban nem csupán a történetszövés, mesei sztereotípiák szintjén érhető tetten – a mesketékben fontos szerepet játszik a meseszerűség is. Ez elsősorban a szöveg nyelvezetén figyelhető meg, amelyet egyedi szóalkotások, erős líraiság, szinesztéziában gazdag, metaforikus kifejezőmód jellemez, időnként új szavak születését eredményezve (pl. levélszag, álompárába burkolás, éjtenger hullámai, féléskövecsek, bántódáskaviccsok). A mesebeszédet ugyanakkor a posztmodern nyelvhasználatra jellemző nyelvrontás jelensége is

kíséri, amely a gyermeki torzított grammatikát imitálja („Egyszóval elég nagyevő vagyok. Sőt majdnem mindenevő, kivétel a karfiol és a brokkoli”),[xi] valamint az ismeretlen kifejezések félreértésének köszönhetően gyermeki népetimológiát eredményez. Ez a technika Finy Petra verseivel [xii] rokonítja a mesketéket, amelyekben az elbeszélő a gyermeki optikán keresztül kísérel meg látszólag bizarr összetételű szavakat értelmezni (ilyen a törzsvendég kifejezés jelentésének felülvizsgálata), illetve új jelentéssel ruházza fel a félreértett-félreértelmezett kifejezéseket (hidegrendszer–idegrendszer). A szövegekben megjelenik a gyermeki modalitást idéző kontextuális beszédmód és kicsavart szórendhasználat is („Szinte lehetetlen létezni nélküle, de este elaludni egészen biztosan képtelenség”), [xiii] és hasonlóan fontos szerepet tölt be a nyelvi humor és nyelvi játék (Haj-jaj), illetve a poénszerű zárlatok alkalmazása – „Én leginkább arra készülök, hogy ha megnövök, teljesen beszűntetem a készülést. Mielőtt végképp kikészülök.”

[xiv]

A gyermeki nyelv használatát jellemzi a szereplők és eseményleírások érzelmeken, érzékszervi tapasztalatokon és az elbeszélőhöz fűződő viszonyon keresztüli ábrázolása, így a család tagjait az illatuk, puszilási technikájuk alapján mutatják be a történetek. Az érzelmek előtérbe helyezéséből adódóan a mesketék gyakran burjánzanak a sok felsorolástól, és szinonimasorokkal telítődnek, melyek az elbeszélő világát igyekeznek minél pontosabban feltárni. Mindemellett nyelvi ökonomizmus is jellemzi a szövegeket, hiszen az elbeszélő világmagyarázatai, a világ működéséhez fűzött kommentárjai gyakran egy-egy tételmondat megfogalmazásába és rövid kifejtésébe sűrűsödnek („Az a puszi, amikor összeér az ajkam valaki másnak az arcával vagy az ajkával”),

[xv]

ami azt a látszatot kelti, hogy a világ kerek és megismerhető. Több mese ezért rendhagyó eredettörténetként, egy gyermek belső értelmező szótáraként funkcionál. Az elbeszélőnek tehát biztos tudása van saját mikrokozmoszáról, melyben magabiztosan mozog és amelyről határozott véleménnyel rendelkezik – és főleg: amiből nem szívesen mozdul ki. Éppen ezért a szövegek többségéből hiányzik a felnőttvilág iránti sóvárgás; a főhős a mindennapi nehézségek ellenére élvezi a gyermeklétet, és ’úgy dönt, egyelőre nem nő meg’, hiszen világát intencionalitás és gyermekközpontúság hatja át, a valóság és fikció egybemosódik, és perszifikált tárgyak szolgálgják az elbeszélő kényelmét. A felnőttvilág itt idegen univerzumként mutatkozik, amely gondokkal, időhöz való kötöttséggel, feladatokkal telik meg. Ebből kifolyólag fontossá válik a magánszféra közszféra elé helyezése, ami gyakran a felnőtt és gyermeki világ konfrontációját vonja maga után: a monológok görbe tükröt nyújtanak a felnőttek prioritásairól, amelyek a híradó meghallgatását előtérbe helyezik az anya–gyermek sutyorgással szemben, az utazás előtti pakolás során szabad utat engednek a zsémbelésnek, több alkalommal is kifigurázzák a felnőttek állandó időhiányát. A gyermek–felnőtt viszony alapvetően mégis harmonikus, hiszen az elbeszélő nem a személyekre, hanem a szavakra – rögtön, rögvest, azonnal – haragszik, és azok eltávolításában látja a nyugodt hétköznapi világ megszületésének feltételét. A szülő–gyermek kapcsolatot ugyanakkor erős érzelmi kötelék is jellemzi, amelyet titkos kézzszorítások és ölelések varrnak össze. A már-már népmesei hössé hatalmasodó anya hol összekacsint a gyermekével, varázsceruzákat szerez számára és megvédi az embervadásztól, hol pedig hétköznapi emberként szigorúan helyrerakja, leleplezi vagy ráncba szedi az elbeszélőt. Ettől a kettősségtől válik nagyon is élővé és hitelessé a gyermek-felnőtt viszony ábrázolása.

A kötet legnagyobb hozama abban található, hogy hitelesen szólal meg a gyermeknevében, gyermeki perspektíván keresztül vezet bennünket a családi élet hétköznapijaiba, és plasztikusan jeleníti meg a gyermeki világ gondjait-örömeit. A modern értelemben felfogott nyelv játékos-humoros használata mellett a szövegek a hagyományos családi értékek fontosságára hívják fel a figyelmet, ahol a fikció világában lubickoló, a hétköznapiokban pedig csetlő-botló elbeszélő könnyen belopja magát az olvasó szívébe – hiszen önmagára ismerhet benne. *Az eszemet tudom* kötet tehát igazi friss, mai ízű duplafedelű könyv, amelyben a felnőtt- és gyermekbefogadók egyaránt kedvüket lelhetik.

[i] N. Tóth Anikó: *Az eszemet tudom*. Cerkabella Kiadó, Szentendre, 2012.

[ii] Boldizsár Ildikó: *Mesepoétika*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

[iii] Lovász Andrea: *A meseregény kora*. In: *Korunk*, 2002/10. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2002&honap=10&cikk=7016>
(2013. 1. 13.)

[iv] Both Gabriella: N. Tóth Anikó: *Az eszemet tudom*. *Meseutca*. <http://meseutca.hu/2013/01/15/n-toth-aniko-az-eszemet-tudom/>
(2013. 1. 18.)

[v] Boldizsár Ildikó: *Mesepoétika*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

[vi] Vlagyimir Jakovlevics Propp: *A mese morfológiája* (ford. Soproni András). Osiris–Századvég, Budapest, 1995.

[vii] Tótfalusi István: *A svéd gyermekirodalom hatása Magyarországon*. Könyv és Nevelés, 2001/2. <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=226>
(2013. 1. 22.)

[viii] N. Tóth: *i. m.*12.

[ix] N. Tóth: *i. m.* 4.

[x] N. Tóth: *i. m.*12.

[xi] N. Tóth: *i. m.*33.

[xii] Finy Petra: *Gréta garbója*. Naphegy Könyvkiadó, Budapest, 2009.

[xiii] N. Tóth: *i. m.* 8.

[xiv] N. Tóth: *i. m.* 29.

[xv] N. Tóth: *i. m.* 7.